

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ РОБОЧОЇ СИЛИ: НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС

Досліджено сутність державного регулювання ринку робочої сили. Представлено етимологію категорії "механізм державного регулювання". Здійснено побудову організаційно-економічного механізму державного регулювання ринку робочої сили.

Investigated the nature of state regulation of the labor market. The etymology of category "mechanism of state regulation" is presented. Construction of the organizational-economic mechanism of state regulation of labor market.

*Ключові слова: державне регулювання, ринок робочої сили, механізм.
Key words: government regulation, labor market, mechanism.*

ВСТУП

Велика рецесія, що почалась у 2008 р., набула глобальних масштабів та призвела, з одного боку, до негативних наслідків, коли десятки мільйонів людей в світовому контексті втратили робочі місця, а отже, це привело до подальшого дисбалансу як світового, так і національного ринку робочої сили. З іншого боку, відбулося переосмислення постулатів Нової економіки, що зумовило перенесення уваги від дерегулювання ринку і фінансового інжинірингу до традиційного управління промисловими підприємствами з тим, щоб знизити вагомість спекулятивного капіталу на користь фінансового. У зв'язку з цим вітчизняний промисловий комплекс повинен відповідати зростаючим вимогам соціуму, але реальна картина така, що обсяг реалізованої промислової продукції України не досягає рівня розвинутих країн світу. Наприклад за період з 2007 по 2010 рр. в країні зменшився обсяг переробної промисловості в цілому на 2,7%, зокрема: реалізація продукції металургійного виробництва на 0,7%, машинобудування — на 2,3%. Дані тенденції відображають зниження ділової активності підприємств даних галузей. У структурі промислового виробництва країни питома вага машинобудування займає біля 14% (друге місце після металургійного комплексу), що, однак, в три-чотири рази нижче, ніж в економічно розвинутих країнах, де вона сягає 35% — 50% [1]. Наведений приклад свідчить про наслідки впливу системної кризи на вітчизняну промисловість, що прямо пов'язане зі скороченням робочих місць та погіршенням стану ринку робочої сили країни. Таким чином, посилення дисбалансу ринку робочої сили вимагає розробки пріоритетних заходів, які, перш за все, стосуються державного регулювання ринку робочої сили, що підтверджує актуальність даного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Проблема державного регулювання ринку робочої сили не є новою: дослідження питань, пов'язаних з по-

шуком інструментів та засобів впливу на вітчизняний ринок робочої сили, побудовою відповідних механізмів та створенням умов для досягнення ринкового балансу, здійснюється провідними вітчизняними теоретиками та практиками. Е. Лібанова [2], Л. Лісогор [3], В. Онікієнко [4], Л. Шевченко [5] та інші провідні дослідники створюють методологічне підґрунтя для вирішення зазначеної проблеми, але ряд питань залишається не до кінця вирішеним, що є передумовою здійснення подальших досліджень та виникнення нових шляхів для удосконалення державного регулювання ринку робочої сили.

Метою дослідження є обґрунтування науково-теоретичного базису державного регулювання ринку робочої сили. Об'єкт дослідження — процеси регулювання вітчизняного ринку робочої сили.

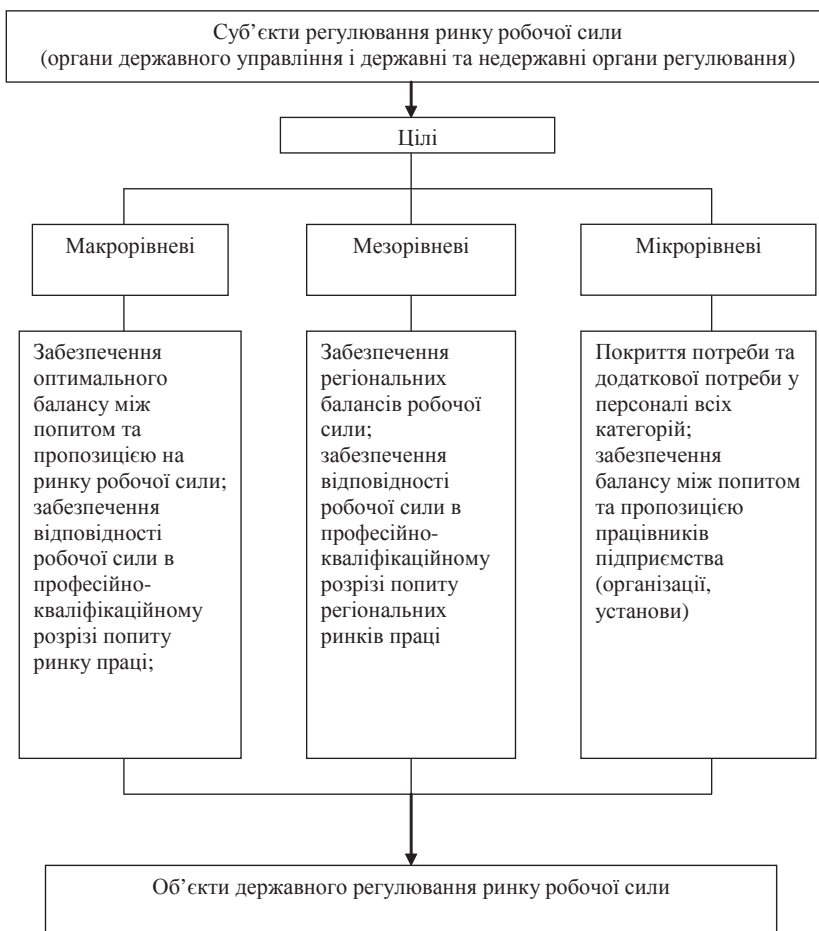
Досягнення мети зумовило постановку та вирішення завдань:

- визначення сутності державного регулювання ринку робочої сили та постановку відповідних цілей;
- представлення етимології категорії "механізм державного регулювання";
- формування організаційно-економічного механізму державного регулювання ринку робочої сили

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасні дослідження містять цілий ряд визначень, що стосуються державного регулювання економіки та державного регулювання ринку. У більшості джерел дефініція державного регулювання економіки базується на цілеспрямованому впливі держави на економічні об'єкти, соціально-економічні процеси шляхом встановлення правил поведінки учасників суспільних відносин із метою підтримки стабільності економіки або зміни в потрібному суспільству напрямі [6].

Щодо державного регулювання ринку робочої сили, то перед тим як трактувати категорію зазначимо, що згідно з кейнсіанською теорією зайнятості, не існує механізму, який забезпечує і гарантує повну зайнятість. Таким чином, державне регулювання не можна вважа-

Рис. 1. Цілі державного регулювання ринку робочої сили

ти єдиним чинником, здатним забезпечити абсолютний баланс на ринку праці. Разом з цим, зменшувати роль державного регулювання не слід, оскільки основні напрями регулювання ринку праці здійснюються на рівні державного управління, зокрема:

- працевлаштування незайнятого населення і допомога в профорієнтації, підготовці та перепідготовці кадрів;
- сприяння створенню і розвитку гнучкого ринку праці, на якому представлені потенційні працівники, компетентність та компетенція яких відповідає вимогам до високоякісної робочої сили;
- правове забезпечення трудових відносин;
- соціальний захист населення, яке має статус безробітних (матеріальна допомога, виплата допомоги у зв'язку з безробіттям, страхування від безробіття).

Разом з цим, пам'ятаємо, що акумулювання та ефективне використання людського, інтелектуального і соціального капіталу передбачає забезпечення відповідного стану ринку праці з припустимим рівнем безробіття, чого не можна досягти в період, коли наслідки рецесії досить відчутні. Таким чином, цілком поділяємо точку зору відомого українського дослідника С. Мочерного, який вважає, що державне регулювання ринків праці і робочої сили — цілеспрямований планомірний вплив на процес якісного відтворення робочої сили й створення належних умов праці та її оплати завдяки комплексу економічних, правових, адміністративних та організаційних заходів [7].

На думку С. Мочерного та інших науковців [7], до економічних заходів належать кредитна, податкова по-

літика, надання підприємствам пільг і дотацій, вплив через систему державних закупівель товарів і послуг, розвиток і функціонування державного підприємництва та ін. Правові заходи означають вдосконалення чинного або прийняття нового законодавства щодо регулювання ринку робочої сили, в тому числі праці. Адміністративні заходи передбачають встановлення квот на працевлаштування при укладенні колективних договорів, зміну тривалості робочого тижня, терміну навчання молоді тощо. Організаційні заходи регулювання — це підвищення ефективності діяльності служб зайнятості, кадрових агентств, інститутів професійної підготовки і фахової орієнтації та ін.

На наш погляд, державне регулювання ринку робочої сили — це сукупність цілей, принципів, функцій, методів, форм та інструментів за допомогою яких держава (суб'єкт регулювання) впливає на кон'юнктуру ринку робочої сили з тим, щоб забезпечити функціонування ринку та сприяти позитивному розвитку таких ситуацій, як демографічна, соціально-економічна, наукова та науково-технічна, міграційна.

Цілі державного регулювання ринку робочої сили можуть бути представлені у наступному вигляді (рис. 1)

Зазначені цілі можуть бути досягнуті при реалізації комплексу заходів, які конкретизуються у:

- 1) пільговому оподаткуванню і кредитуванню окремих регіонів і галузей з метою стимулювання попиту на робочу силу і створення вакантних робочих місць, надання пільг і дотацій компаніям за збереження робочих місць;
- 2) наданні прямих інвестицій для створення та реконструкції робочих місць, створення робочих місць у межах програми громадських робіт, прямих виплат підприємствам, фірмам і компаніям за кожного нового найнятого працівника;
- 3) компенсації цим структурам витрат, пов'язаних з пошуком і прийомом на роботу нових працівників, сприянні в забезпеченні фірм і компаній матеріальними ресурсами, збуті товарів і послуг за умови створення нових робочих місць;
- 4) активній політиці держави щодо працевлаштування молоді, жінок, інвалідів, зокрема наданні підприємствам, компаніям податкових пільг за прийом на роботу таких категорій працездатного населення, дотації за їх професійну підготовку і створення нових робочих місць;
- 5) сприянні держави як суб'єкта ринків робочої сили і праці розширенню прав найманих працівників щодо встановлення гнучкого графіка виходу на роботу, розподілу робочого часу, заробітної плати, участі в управлінні підприємством та ін.;
- 6) сукупності заходів держави зі стимулювання малого і середнього бізнесу при створенні ними нових робочих місць;

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм державного регулювання ринку робочої сили

7) впровадженні антикризової політики уряду. Так, у період криз держава намагається збільшити обсяг інвестицій, що зумовлює зростання кількості працюючих;

8) підтримці існуючих та створенні нових робочих місць через державні замовлення і контракти;

9) створенні системи соціального захисту населення через страхування від безробіття, по старості, від нещасних випадків, надання продовольчих пайків, виплату стипендій тощо;

10) стимулюванні безробітних до зайняття підприємницькою діяльністю шляхом надання їм економічної, організаційної та методичної підтримки.

Будь-яка система заходів не може бути реалізована без наявності державних важелів регулювання кон'юнктури ринку робочої сили, які мають являти собою комплекс. Мова йде про організаційно-економічний механізм державного регулювання ринку робочої сили, побудова якого зумовлює надання трактувань основних категорій, які стосуються зазначеного механізму.

Побудова будь-якого механізму вимагає усвідомлення сутності поняття "механізм", а з огляду на предметну галузь дослідження — "механізм державного регулювання", внаслідок чого пропонуємо ряд визначень зазначених категорій. В економічному словнику за редакцією А. Азріліяна подане наступне визначення категорії "механізм" — це послідовність станів, процесів, які визначають які-небудь дії, явища; система, будова, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності; внутрішня будова (система ланцюгів) машини, приладу, апарата, яка приводить їх у дію [8].

Щодо визначення організаційно-економічного механізму, то ми поділяємо точку зору таких науковців, як А. Козаченко [9, с. 86], Ю. Лисенко і П. Єгорова, згідно з якою "організаційно-економічний механізм — це система формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити в процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства на

рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів" [10, с. 86 — 87].

У свою чергу, Г. Астапова розглядає організаційно-економічний механізм як систему елементів організаційного й економічного впливу на управлінський процес [9, с. 279]. А О. Єрмоменко-Григоренко доводить, що організаційно-економічний механізм управління підприємством являє собою систему технологічного, економічного, організаційного та соціального блоків, які включають у себе їх елементи [11, с. 11]. Не можемо не зупинитись на визначенні, яке дає О. Кендюхов, незважаючи на те, що мова йде про управління інтелектуальним капіталом підприємства: "організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства становить систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів (видів інтелектуального капіталу) управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію інтелектуальних ресурсів, яка має вхідні впливи у формі зовнішніх вимог і результативну реакцію у вигляді економічного ефекту" [12, с. 37] та візьмемо його за основу при представленні власного бачення організаційно-економічного механізму державного регулювання.

Вітчизняними дослідниками, більшість з яких працює у галузі державного управління, подається визначення механізму державного регулювання, яке стосується розвитку окремих галузей, сфер, комплексів діяльності. Так, О. Комяков зазначає, що механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення ефективності економіки [13]. У цьому ж контексті подає бачення механізму С. Майстро, на думку якого механізм державного регулювання — це спосіб (форма) застосування заходів впливу суб'єкта регулю-

вання щодо оптимального доповнення (за необхідності) дії ринкового механізму, для подолання наслідків "провалів" ринку, його деформацій і забезпечення необхідного рівня національної безпеки — економічної, екологічної, сировинної, енергетичної, виконання поставлених перед суспільством цілей та завдань [6, с. 70].

Серед провідних фахівців у сфері державного управління, які пропонують визначення механізму державного регулювання, слід відзначити М. Корецького, який акцентує увагу на механізмі як сукупності організаційно-економічних методів та інструментів за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення ефективності економіки [14].

Наведені визначення механізму, організаційно-економічного механізму та механізму державного регулювання надають можливість представити власне бачення організаційно-економічного механізму державного регулювання ринку робочої сили, підґрунтям якого є комплексність та системність та яке являє собою систему інструментів (принципів, функцій, методів, засобів), об'єктів та суб'єктів, які мають забезпечувати реалізацію комплексу заходів впливу суб'єктів на об'єкти, кінцевою метою якого має бути таке регулювання ринку робочої сили, яке приводить до балансу попиту — пропозиції робочої сили та тим самим створює умови для оздоровлення економіки в посткризовий період, її сталості, конкурентоспроможності та ефективності.

У графічному вигляді складові запропонованого механізму представлені на рис. 2.

ВИСНОВКИ

Наявність в зазначеному механізмі цілей, принципів, функцій, методів, важелів передбачає використання інструментів державного регулювання в межах формування організаційно-економічного механізму державного регулювання ринку робочої сили. Такими інструментами мають бути Конституція України, закони, які створюють засади для функціонування ринку робочої сили, нормативно-правові акти, мінімальна заробітна плата, рівень оплати праці, контроль та санкції, інфраструктура ринку робочої сили, діяльність Державної служби зайнятості, засоби масової інформації, реклама.

Ряд країн як Європейських, так і пострадянського простору (Казахстан, країни Балтії) формують та впроваджують нові моделі зайнятості, в яких значне місце відводиться державному регулюванню. При цьому наголошується, що державне регулювання не повинно бути перешкодою реалізації вимог економічної ефективності, які передбачають мобільність робочої сили, вивільнення надлишкового персоналу. Достатньо високий рівень зайнятості населення має забезпечуватися не збереженням надлишкової чисельності працівників, а створенням нових робочих місць [15]. До того ж мають створюватися умови для наближення оплати праці до необхідних витрат на відтворення робочої сили. Мова йде про забезпечення ефективної зайнятості засобами дії механізмів розподілу, які забезпечують мотивацію працівників до високоефективної праці.

Погоджуючись з необхідністю керування провідним досвідом та не відмовляючись від впровадження новітніх моделей зайнятості, вважаємо, що запропоно-

ваний нами організаційно-економічний механізм державного регулювання ринку робочої сили, в свою чергу, може розглядатися як підґрунтя для досягнення оптимального балансу між попитом та пропозицією робочої сили, для забезпечення соціально-економічної ефективності зайнятості, для структурної раціональності вітчизняного ринку робочої сили.

Література:

1. Гавкалова. Аналіз стану машинобудування в регіональному аспекті / Економічний простір: Збірник наукових праць. № 48/1. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. — С. 45—52
2. Лібанова Е.М. Оцінка конкурентоспроможності Українського ринку праці в контексті інтеграції України у глобальну економіку // Національна безпека і оборона. — 2007. — № 11 (91). — С. 62—65.
3. Лісогор Л.С. Конкурентність на ринку праці: механізми реалізації (монографія) / Відповід. ред. член-кореспондент НАН України, д.е.н., проф. Е.М. Лібанова. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2005. — 168 с.
4. Онікієнко В.В., Коваленко Н.І. Продуктивна зайнятість населення: зміст, актуальні проблеми і шляхи досягнення. — К.: РВПС, ПК "ПРИНТ-ЕКСПРЕСС", 1999. — 35 с.
5. Шевченко Л.С. Ринок праці: сучасний економіко-теоретичний аналіз: монографія. — Харків: ФОП Вапнярчук Н. М, 2007. — 336 с.
6. Майстро С.В. Державне регулювання аграрного ринку України в умовах глобалізації: дис. ... доктора екон. наук: 25.00.02 / С. В. Майстро. — Харків, 2009. — 505 с.
7. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Економічна теорія. — Вид-во Альма матер.
8. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азраилана. — 3-е издание стереотипное. — Институт новой экономики, 1998. — 864 с.
9. Козаченко А.В. Механизм стратегического управления крупными производственно-финансовыми системами промышленности / А.В. Козаченко. — Донецьк: ІЕП НАН України, 1998. — С. 86.
10. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. — 1997. — № 1 — С. 86—87.
11. Еременко-Григоренко О.А. Организационно-экономический механизм управления хозяйственной деятельностью предприятия: дис. ... канд. экон. наук: 08.06.01 / О. А. Еременко-Григоренко. — Донецьк, 1999. — 31 с.
12. Кендюхов О. Сутність і зміст організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. Кендюхов // Економіка України. — 2004. — № 2. — С. 36—44.
13. Комяков О.М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. ... к.е.н. / О.М. Комяков. — К., 2000. — 19 с.
14. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: монографія / М.Х. Корецький. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 260 с.
15. Занятость в Казахстане. — Режим доступа: <http://www.bankreferatov.kz/.../479-zanyatos...azahstane.html>

Стаття надійшла до редакції 12.09.2011 р.